

FOREDRAG I NORGES EKSPORTRÅD, 25. NOVEMBER 1982

1. Økonomiske problemer - og muligheter

Norges økonomiske stilling er preget av svikten i verdenskonjunktorene. Samtidig har mange års inflasjonspolitikk svekket konkurranseevnen, slik at vi står dårligere rustet enn vi burde til å møte de vanskelighetene som strømmer inn over oss utenfra. Situasjonen er nok den alvorligste siden gjenreisningstiden i Norge. Vi fortsetter å miste markedsandeler i et stagnerende marked. Dette gjelder for en stadig større del av våre tradisjonelle næringsgrener.

Manglende evne til å begrense egen kostnadsstigning, svak produktivitet og langsom omstilling til ny virksomhet, synes å være blant hovedårsakene til dette.

Det er ikke mange år siden vi fra null-vekstprofeter fikk høre at mangelen på ressurser ville tvinge verden til å stoppe veksten. Men krisen betyr ikke at dette har vist seg å være riktig. Det vi nå opplever skyldes slett ikke mangel på ressurser. Det er menneskenes evne til å utnytte og forvalte ressursene som svikter. Industrielandene har overskudd på produksjonskapasitet, men også store udekkede behov. Utviklingslandene har på sin side store overskudd av råvarer som de ikke får solgt, og enorme materielle behov som de ikke får dekket.

Hele verden har også overflod på arbeidskraft, som man bare ikke klarer å beskjeftige i rimelig grad i meningsfylt innsats og til fordel for alle parter, til tross for de behov som foreligger.

Det internasjonale økonomiske samarbeid om tiltak mot verdenskrisen er åpenbart altfor dårlig. Men oppgaven er også vesentlig vanskeligere enn den var i 1950- og 60-årene. Den gang kunne man satse på den forholdsvis enkle metode å øke de offentlige utbetalinger, for derved å skape økt etterspørsel, og dermed også økt produksjon og sysselsetting. Men verden har forandret seg slik at denne type politikk nå slår raskere ut i økt inflasjon. Og nettopp inflasjonen har bidratt til en usikkerhet som har presset rentesatsene opp og investeringene ned, slik at verden har fått problemet inflasjon og stagnasjon samtidig.

Brå forandringer i valutakursene skaper ytterligere usikkerhet i verdens næringsliv, som svarer med en forsiktighet som forsterker stagnasjonen og krisen.

Dette mistrøstige bildet kaller på effektive tiltak fra mange land samtidig, for å overvinne krisen og arbeidsløsheten. Det trenges samordnede tiltak for å stimulere investeringene, kombinert med mere effektiv stabilisering av valutakursene. Dette forutsetter antagelig en bedre samordning av landenes indre økonomiske politikk. Men hvis fagforeningene svarer på en mer stimulerende politikk med raske krav om sterkere lønnsstigning, vil det hele lett slå ut i økt inflasjon i

stedet for økonomisk vekst. Et program for full sysselsetting fordrer moderasjon også fra fagbevegelsen, som også har et stort medansvar for de internasjonale arbeidsløshetsproblemene.

Både den svake veksten generelt i internasjonal økonomi, og de særlige strukturelle problemene som har oppstått innenfor viktige bransjer, gjør det meget vanskeligere enn før å beskytte den frihandel som åpnet for veksten i etterkrigstiden. Dette krever nye internasjonale fremstøt for bedre regler.

Hos oss har avsetningsproblemene i utlandet rammet både industrien og skipsfarten hardt. Problemene har dels sammenheng med slike internasjonale strukturproblemer som jeg nettopp var inne på. Dels er de resultat av at store deler av eksportindustrien er råvareorientert og investeringsvareorientert, det vil si konsentrert om produkter som er spesielt utsatt når den generelle veksten svikter.

Oljevirkksomheten har derimot skutt fart. Den representerer et betydelig markedspotensiale for annen norsk industri, samtidig som den utgjør en vesentlig konkurrent til industrien når det gjelder spesielle typer av utdannet og faglært arbeidskraft.

Oljeinntektene bidrar selvsagt til økonomisk handlefrihet, men representerer også en farlig fristelse til å forsøke å gå utenom problemene. Og selv om oljeinntektene sannsynligvis vil være betydelige i overskuelig fremtid,

vil det yvrige næringsliv tross alt måtte stå for langt den største delen av landets verdiskapning, og skape det meste av den økonomiske veksten. Den store usikkerhet som er knyttet til oljeinntektene understreker ytterligere behovet for å begrense landets avhengighet av oljeøkonomien.

Vekst og omstilling er nær knyttet til hverandre. Vekst fremmer omstilling og omstilling fremmer vekst. Når vi nå i flere år på samme tid har hatt lav vekst og lav omstilling, kan det se ut som vi er fanget i en felle. Selv om problemene ikke bør undervurderes, vil jeg likevel hevde at de på ingen måte er uovervinnelige.

Det dreier seg om å skape nye og forbedre eksisterende produkter og prosesser. Det dreier seg om å lage produkter som kan selge både i Norge og på de internasjonale markedene og som samtidig kan bære kostnader som er blant verdens høyeste. Samtidig er det behov for å legge ned virksomheter som forbruker mer ressurser enn de skaper. Men denne del av prosessen må av sosiale grunner foregå i moderat omfang.

Vi har forutsetninger for å klare dette, både når det gjelder materielle og menneskelige ressurser. Men problemene har ikke bare å gjøre med rent økonomiske forhold. En lang vekstperiode har bidratt til å skape nye og større forventninger og krav, og svekket forståelsen for at verdier må skapes før de kan fordeles. Samtidig er pressgruppene bygget kraftig ut, med høykvalifiserte talerør for særinteresser på bekostning av fellesskapet.

Både pressgruppene og en rekke reguleringer og forordninger begrenser mulighetene for å søke nye veier. Kravet til å være med å ta beslutninger, eller i det minste påvirke beslutningene er verdifullt, men også tidkrevende, både i bedriftene og i samfunnet ellers.

Det synes således å være bygget inn sterke konserverende elementer i selve samfunnsmaskineriet. Ikke alt dette er nødvendigvis av det onde, men det synes å være en rekke bindinger og stivheter som hemmer nyskaping og omstilling, og som ikke har en tilstrekkelig viktig sosial begrunnelse. Regjeringen vil fortsette sitt arbeid med å løsne på slike bindinger og gjøre det enklere å utrette noe både for bedrifter og enkeltmennesker. Likevel vil det gjenstå mange bremsere som myndighetene ikke vil eller kan gjøre noe med, og som bedriftslederne også i fremtiden vil stå overfor i sin hverdag.

----- 0 -----

2. Rammebetingelser for ny vekst

Jeg vil i denne sammenheng minne om at rammebetingelser for næringslivet omfatter mer enn den type virkemidler som kan fastsettes ved beslutninger i Stortinget. Regjering og Storting har ikke mulighet til å endre alle de forhold som avgjør bedriftenes arbeidsbetingelser, men kan påvirke noen av disse. Og det er vi som kjent i ferd med å gjøre.

Jeg vil gjerne oppsummere noen hovedelementer i Regjeringens politikk for å gjenskape vekstkraften i norsk økonomi:

- Vi har dempet veksten i offentlige utgifter, og dermed lagt grunnlaget for en bedring av konkurransevnen gjennom et lavere inflasjonspress i økonomien.
- Vi har stanset skattestigningen og foreslått betydelige lettelser i skatteprogresjon, noe som bør få viktige positive virkninger for næringslivets lønnskostnader.
- Vi har likeledes foreslått viktige lettelser i bedriftsbeskatningen. Allerede de lettelser som ble foreslått i statsbudsjettet innebar mindre innbetalinger fra bedriftene til det offentlige på ca. 1,3 milliarder i 1983. Lettelsene og andre tiltak for å styrke bedriftene ble økt med ytterligere hele 1130 mill. kroner for å motvirke noen av skadevirkningene av den sterke svenske devaluering.

Resultatet blir reelle lettelser i bedriftenes inntektsbeskatning, formuesbeskatning og arveavgiften, lettelser i investeringsavgiften for industrien, og i arbeidsgiveravgiften for alle i deler av landet. Videre må nevnes lettelser i elektrisitetsavgiften og rimeligere vilkår for kraftprisene for store deler av industrien. Og endelig visse generelle støttetiltak for særlig utsatte bransjer. Selvom noen av disse tiltakene er

midlertidige, kan man således slå fast at det aldri tidligere er gjennomført tilnærmevis så omfattende lettelser i de offentlige byrder for næringslivet.

- Vi har innført tiltak for å stimulere den individuelle sparingen i samfunnet, bl.a. gjennom Verdi-spar, ny-ordningen med aksjesparing med skattefradrag samt økte rammer for ordinær sparing med skattefradrag.
- Viktige elementer i en politikk for vekst er også bl.a. en utdanningspolitikk som vil bedre tilgangen på særlig teknologisk kvalifisert arbeidskraft, og en forsknings- og utviklingspolitikk med økt vekt på nyskapningen i industrien selv.
- En gradvis overgang fra selektive til generelle virkemidler i industripolitikken vil også fremme vekst, ved å overføre midler fra nedgangsbedrifter til oppgangsbedrifter. Slik overgang til mer generelle tiltak vil imidlertid bli hemmet av de spesielle påkjenningene som rammer en del spesielt utsatte industristeder og regioner. Vi har aldri lagt skjul på at en slik overgang vil kreve adskillig tid.
- Endelig er vi i ferd med å oppheve og myke opp en rekke produktivitetshemmende lover og reguleringer. Dette er et langsiktig arbeid, men jeg vil her bl.a. nevne opphevelse av planleggingsloven, oppmykninger i etableringsloven, liberalisering av samferdsels-

lovgivningen, omlegging av forbrukerpolitikken og den pågående gjennomgang av arbeidsmiljøloven og bygnings- og byggesaksregler. Jeg kan dessuten opplyse at Regjeringen har nedsatt en arbeidsgruppe for å undersøke om det er offentlige påbud og krav som små og mellomstore bedrifter kan fritas for å følge opp.

Et viktig element i denne omlegging, for å gjøre det lettere å øke produktiviteten, er også at Regjeringen har erstattet de feilslåtte prisreguleringer med en aktiv politikk for å stimulere konkurransen i næringslivet. Man bør ikke undervurdere prisreguleringers skadevirkninger for produktiviteten på lengre sikt, og derved heller ikke undervurdere den positive betydning av at denne primitive form for prispolitikk er forlatt.

En prisstopp kan nok bremse prisstigningen over en kortere periode, men det har vist seg at man ved slike tiltak bare har oppnådd å skyve problemene foran seg, og at de har vokst under utsettelsen.

Langvarige prisreguleringer har ikke bare vist seg å være lite effektive, men direkte skadelige på litt sikt. Det skyldes både svekkelse av bedriftenes kapital, at produsentene tilpasser seg dårligere til nye etterspørselsforhold, og at konkurranseorienteringen for øvrig undergraves.

Enhver sunn økonomi er alltid i forandring. Omstillinger vil og bør komme, men omstillingene bør selvsagt skje i akseptable former. Når konkurransen er

virksom, blir de næringsdrivende mer motivert til å finne de riktige produkter og de beste produksjonsmetoder for å oppnå en rimelig lønnsomhet. Ved prisregulering svekker man de viktige signaler som går mellom produsent, detaljist og forbruker og som skal bidra til å bestemme de framtidige produksjonsmønstre. Sagt med andre ord bidrar prisregulering og prisstopptiltak til å hindre positive omstillinger som vårt næringsliv sårt trenger.

3. Internasjonalisering

Den sterke internasjonale konkurranse krever også sterkere evne til omstilling. Dette leder meg også naturlig inn på behovet for økt internasjonalisering av norsk næringsliv.

Internasjonalisering kan i sin bredeste betydning omfatte all næringsaktivitet på tvers av landegrensene, men interessen har i den senere tid samlet seg omkring norsk næringslivs direkte engasjement i utlandet. Dette kan bl.a. ta følgende former:

- etablering av egne datterselskaper i andre land,
- kjøp av eierandeler i utenlandske selskaper,
- nærmere samarbeid med bedrifter i andre land,
- styrkelse av den internasjonale markedsføring.

Norsk næringsliv har - sett under ett - relativt begrenset erfaring med internasjonale engasjementer. Sammenlignet med mange andre lands, har de norske utenlandsinvesteringer også vært beskjedne. Når spørsmålet om

10.
norsk virksomhet i utlandet har fått økende aktualitet, har dette sin bakgrunn både i den internasjonale økonomiske utvikling og i norsk industris svekkede konkurranseevne p.g.a. hjemlige forhold.

Økt internasjonalisering kan være et hensiktsmessig ledd i den nødvendige omstilling til en mer produktiv og lønnsom utnyttelse av våre ressurser, med sikte på å gjenreise norsk industris konkurranseevne og vekstkraft. Også for andre deler av norsk næringsliv vil et økt internasjonalt engasjement kunne gi grobunn for økt vekst og bedret konkurranseevne.

På denne bakgrunn har Regjeringen i Statsbudsjettet og Nasjonalbudsjettet for 1983 presentert et eget program for å stimulere til økt internasjonalisering av norsk næringsliv.

Et element av vesentlig betydning for om en bedrifts utenlandsengasjementer skal lykkes eller ikke, er ledelsens interesse, engasjement og internasjonale orientering. Det er i Regjeringens program for internasjonalisering innarbeidet flere forslag for å sikre etteropplærings-tilbud for nåværende og kommende ledere i næringslivet.

Den nødvendige finansiering av Norges Eksportskoles kurstilbud vil bli sikret fram til 1986, da skolen etter planen skal være selvfinansierende. Finansiering skjer ved at midler prioriteres på Eksportrådets budsjett. Det er videre i Statsbudsjettet for 1983 foreslått støtte til Markedsføringsskolens 2-årige Studium i internasjonal

markedsføring. Og endelig legger vi stor vekt på at staten fortsatt - direkte og indirekte - vil medvirke til å sikre studieplasser i utlandet for norske studenter, i den grad behovet vurderes å være til stede. Sikring av studieplasser i utlandet vil kunne ha stor betydning for internasjonaliseringen av norsk næringsliv bl.a. på grunn av de språkkunnskaper og den internasjonale orientering disse studentene får.

Regjeringen har nylig også vedtatt å yte støtte til opprettelse av et Senter for Internasjonal Ledelse under Norsk Institutt for Ledelse og Administrasjon (NILA). Vi ser positivt på tanken om å skape et stimulerende og opplæringsrettet faglig miljø for norske ledere med ansvar for internasjonal virksomhet.

4. Valutaspørsmål

Av stor betydning for den internasjonale handel og økonomiske samarbeid, er også valutapolitikk og valuta-samarbeid. Etter sammenbruddet av Bretton-Woods-systemet med faste valutakurser, har norsk valutapolitikk fortsatt tatt sikte på mest mulig stabilitet i valutakursene.

Norge deltok således i det såkalte slangesamarbeidet frem til desember 1978. Blant annet som følge av at både Storbritannia og Sverige valgte å stå utenfor det europeiske monetære samarbeidet, EMS, ble norske kroner knyttet til et utvalg valutaer, som var viktige for norsk utenrikshandel. Disse valutaene ble tillagt ulike vekter i en indeks, - den såkalte valutakurvindeks.

I kurvindeksen ble amerikanske dollar tillagt størst vekt, med 25 pst. Dette var en større andel enn dollarens betydning for den tradisjonelle vareeksport skulle tilsi, men det ble tatt hensyn til at dollaren hadde stor betydning også for skipsfarten og oljevirkosomheten.

Den justering av vektene som skjedde i august i år, må sees på bakgrunn av kursstigningen for dollar, som har trukket kurvindeksen overfor de fleste europeiske valutaslag oppover på en utilsiktlig måte. Etter justeringen er nå tyske mark tillagt størst vekt i kurvindeksen, med 17,7 pst., mens amerikanske dollar nå svarer for 11 pst.

Fra norsk side har vi støttet det arbeidet som gjøres internasjonalt, i første rekke gjennom Det internasjonale valutafond, for å sikre mest mulig stabile kurser. For eksportnæringene er stabile valutakurser av særlig stor betydning, idet kursforskyvninger av den størrelsesorden vi har opplevet de senere år, ofte vil få drastiske virkninger for enkelte eksportbedrifter. Spesielt i denne forbindelse er det grunn til å peke på urimeligheten i devalueringen av svenske kroner med hele 16 pst. i begynnelsen av oktober. En av erfaringene fra de siste måneder er at det er viktig å holde nære kontakter, særlig mellom naboland, om valutapolitiske tiltak.

5. Kapitalbevegelser

Valutasamarbeid favner imidlertid langt videre enn samarbeid om valutakurser. Gjennom OECD-samarbeidet har medlemslandene påtatt seg forpliktelser til å liberalisere de internasjonale kapitalbevegelsene.

De nordiske land har tradisjonelt vært blant de land innen OECD som har hatt forholdsvis restriktive valuta-reguleringer. På bakgrunn av de nordiske lands geografiske og språklige nærhet, og den harmonisering av lovverket som har skjedd innen Norden i de senere år, har spørsmålet om et nærmere samarbeid innen valuta-reguleringen også vært reist. Spørsmålet om en liberalisering av kapitalbevegelsene mellom de nordiske land ble tatt opp fra norsk side på et statsministtermøte i sommer, og de nordiske lands industriforbund har uttalt seg om liberalisering av kapitalbevegelser som ledd i et utvidet industrielt samarbeid.

Dette spørsmålet vil i det videre arbeid bli vurdert i forhold til OECD-forpliktelsene, som imidlertid synes å sette grenser for muligheten til å begrense en eventuell liberalisering av valutareguleringen til de nordiske land. Disse problemer sannsynligvis vil bli tatt opp til fornyet behandling på et nordisk statsministtermøte i månedsskiftet november/desember i år.

6. Markedsføring

I denne forsamling vil jeg også benytte anledningen til å avslutte med noen ord om eksport og markedsføring. Strukturen i norsk eksport og eksportindustri, med et relativt stort innslag av råvarer, typiske bulkvarer og andre innsatsvarer har gjort at pris og kvalitet har vært avgjørende salgsfaktorer for en stor del av norsk eksport. Under den sterke økonomiske vekst som preget etterkrigstiden frem til begynnelsen av 1970-årene, var det relativt lett å finne lønnsom avsetning for store deler av produksjonen. For ferdigvarer og andre varer med høy foredlingsgrad har spesielt hjemmemarkedet vært så kjøpekraftig at det ikke alltid har vært nødvendig å ofre så store anstrengelser på å selge i utlandet.

I en periode med stagnasjon og lav vekst i våre markeder, har den internasjonale konkurransen blitt vesentlig skjerpet. Den videre utvikling av vår eksportindustri vil i stor grad måtte foregå innenfor produktområder basert på teknologisk avanserte produksjonsprosesser, og i markeder i sterk konkurranse med utenlandske bedrifter. De land vi konkurrerer med på disse områdene har tradisjonelt tillagt markedsføring større betydning enn tilfelle har vært i Norge. De utenlandske bedriftsenhetene er jevnt over større enn i Norge, og de har bygget opp en profesjonell og gjennomtenkt markedsføringsstrategi. Virkningene av dette vil bli merkbare både på hjemme- og utemarkedet, og

vil komme i tillegg til de problemer det høye kostnadsnivået i Norge skaper.

Uansett i hvilken grad vi lykkes i å dempe kostnadsutviklingen i Norge, er det klart at offensiv og profesjonell markedsføring og eksport i økende grad vil være en forutsetning for sysselsetting og vekst. Det understreker ikke minst betydningen av den oppgave som dette organ og deres medlemmer er satt til å ivareta, både individuelt og i fellesskap.

---o---

La meg så helt til slutt få understreke at vi politikere må legge vekt på å bidra til en atmosfære av tillit og tro på fremtiden, som også kan gjøre det forretningsmessig interessant og realistisk for norske bedrifter å satse på egen utvikling. Samtidig har bedriftslederne et viktig ansvar for å skape ny virksomhet og nye arbeidsplasser som skal erstatte de som etter hvert kommer i vanskeligheter. I fellesskap må vi så finne frem til samarbeidsformer som sikrer at såvel nasjonale som bedriftenes ressurser kan styres mot de områder hvor vi har de største muligheter for å hevde oss som en konkurransedyktig industrinasjon.